

KS. JANUSZ CZERSKI

Nysa

BŁOGOSŁAWIENIE W STARYM TESTAMENCIE

Idea błogosławienia jest bardzo popularna w językach semickich, o czym świadczą zarówno liczne inskrypcje, jak i częste wzmianki w literaturze¹ Hebrajskie słownictwo błogosławieństwa pochodzi od rdzenia *barak*. Czasownik *barak* występuje w Starym Testamencie aż 398 razy. Najczęściej w Pwt (51 razy) oraz w Ps (83 razy), najrzadziej natomiast w literaturze prorockiej (tylko 26 razy)²

Terminologia oraz idea błogosławieństwa w Starym Testamencie była już przedmiotem wielu opracowań. Oprócz bardzo dobrych artykułów o charakterze encyklopedycznym³, wydano wiele monografii na ten temat⁴ Opracowania te ocenia jednak bardzo krytycznie C. Westermann, twierdząc że nie ukazują one specyficznych cech pojęcia błogosławieństwa, a teologom Starego Testamentu zarzuca, że nie doceniają jego znaczenia, albo je zupełnie ignorują (G. von Rad) lub też zaledwie wspominają, nie poświęcając mu większej uwagi (W. Eichrodt)⁵ O ile zarzuty skierowane pod adresem auto-

¹ G. W e h m e i e r, *Der Segen im Alten Testament (Theologische Diss. 6)*, Basel 1970, s. 8-66.

² H. W B e y e r, TWNT II, 752-757; C. A. K e l l e r, THWAT I, 353-354.

³ Zwłaszcza K e l l e r, dz. cyt., s. 353-376; J. S c h a r b e r t, TWAT I, 808-841.

⁴ S c h a r b e r t, dz. cyt., s. 809-811 daje obszerny wykaz literatury na temat błogosławieństwa w Starym Testamencie ze szczególnym uwzględnieniem Rdz 12, 1-3 i par., Rdz 49; Kpł 26, 3-13; Lb 6, 22-27; Pwt 28, 1-14; 33.

⁵ „Wenn wir nach der Bedeutung und nach dem Sinn des Segens in der Bibel fragen, müssen wir davon ausgehen, daß in der bisherigen alt- wie neutestamentlichen Forschung die Besonderheit und Eigenbedeutung des Segens bzw. des Segenswirkens Gottes kaum jemals gesehen, kaum jemals anerkannt ist” (*Der Segen in der Bibel und im Handeln der Kirche*, München 1968, 23).

rów teologii Starego Testamentu można uznać za słuszne, o tyle trudno zgodzić się z autorem, że dotychczasowe monografie niczego zasadniczego nie wniosły. Nie ma wprawdzie jeszcze całościowej monografii na temat błogosławieństwa w Starym Testamencie, lecz istnieje wiele prac badawczych odnośnie do niektórych problemów szczegółowych. Nie jest łatwo przedstawić w jednej monografii całości zagadnień związanych z tym problemem, wobec ogromnej ilości tekstów oraz rozwoju pojęcia błogosławieństwa na przestrzeni powstawania ksiąg Starego Testamentu.

Niniejsze opracowanie zamierza podać polskiemu czytelnikowi syntetyczne informacje na temat idei błogosławienia w Starym Testamencie i porusza cztery problemy: 1. semantyka błogosławieństwa w Starym Testamencie; 2. błogosławieństwo Boga; 3. błogosławieństwo człowieka; 4. etyczne aspekty błogosławieństwa.

I. SEMANTYKA BŁOGOSŁAWIENSTWA

1. SEMANTYKA HEBRAJSKA

Słowniki wskazują dwa różne podstawowe znaczenia rdzenia *brk*: 1. klękać; 2. błogosławić. Obydwa są udokumentowane w językach: aramejskim, ugaryckim, fenicko-punickim oraz arabskim⁶. Czy te znaczenia wywodzą się etymologicznie od wspólnego rdzenia, jest sprawą kontrowersyjną⁷.

Etymologię słowa *brk* wyprowadzają uczeni z języka arabskiego. Rdzeń *baraka* w języku arabskim określa dobroczynną siłę, jaką posiadają Bóg, święci, zwierzęta, rośliny oraz niektóre martwe przedmioty. Siła ta obdarza dobrobytem, zdrowiem, szczęściem, spełnia wszelkie pragnienia i oczekiwania człowieka. Trzeba jednak pamiętać, że w myśl *Koranu* podmiotem tej siły jest wyłącznie Bóg.

Hebrajskie pojęcie błogosławieństwa wyraża czasownik *barak* oraz rzeczownik *beraka*. Pojęciem opozycyjnym jest *arr-arur* 'przekleństwo'⁸. Idea błogosławieństwa występuje w Starym Testamencie w następujących rela-

⁶ Scharbert, dz. cyt., s. 811-814.

⁷ Wehmeier, dz. cyt., s. 8-17.

⁸ Keller, dz. cyt., s. 353, 355.

cyjach: człowiek–człowiek, człowiek–Bóg, Bóg–człowiek, Bóg–stworzenie, stworzenie–Bóg, istoty ponadziemskie (aniołowie)–ludzie. Relacja nie stanowi jednak istotnej cechy pojęcia błogosławieństwa. Czasownik *barak* w formie *hitpael* ma bowiem znaczenie: 'siebie samego uczynić lub nazwać błogosławionym'⁹

Czasownik *barak* wyraża czynność błogosławienia. W relacji człowiek–człowiek czasownik ten ma znaczenie: 'pozdrawiać' lub 'żegnać się, życzyć szczęścia, dziękować' lub 'z wdzięczności kogoś uczcić'. Szczególne znaczenie ma ten czasownik w relacji człowiek–człowiek w ramach kultu i pożegnania osoby umierającej. W kulcie wytworzyła się praktyka rozciągania życzenia szczęścia na nieobecnych (Wj 12, 32; Ps 72, 15). Błogosławieństwo umierającego było skierowane do konkretnej osoby, której identyfikacja nie mogła budzić jakichkolwiek zastrzeżeń (Rdz 27, 24; 48, 8-9). Błogosławieństwo takie łączyło się z określonym rytuałem, jak obejmowanie osoby otrzymującej błogosławieństwo (Rdz 27, 26-27), wkładanie rąk (Rdz 48, 14) itp.¹⁰

W relacji człowiek–Bóg i stworzenie–Bóg *barak* ma znaczenie: 'dziękować, wielbić' (Ps 102; 103; 135, 1. 18-20; 145, 2), 'rozgłaszać chwałę' (Ps 66, 8; 145, 21), 'wzywać imienia Boga' (Ps 63, 5), 'wywyższać Boga' (Ps 145, 1), 'nie zapominać jego dobrodziejstw' (Ps 103, 2)¹¹

W relacji Bóg–człowiek oraz Bóg–stworzenie *barak* wyraża ideę przekazywania mocy, płodności i wzrostu, życia, szczęścia i powodzenia¹²

Jako imiesłów strony biernej (part. passivi) *baruk* czasownik *barak* określa stan osoby, której udziałem jest błogosławieństwo. Imiesłów ten występuje zasadniczo w pismach Starego Testamentu jako przymiotnik 'błogosławiony'. W odniesieniu do ludzi występuje również jako synonim *aszre* 'szczęśliwy'¹³. Rzeczownik *baruk* określa skutki czynności błogosławienia.

W odniesieniu do działania Boga idea błogosławienia mieści się w polu semantycznym pojęcia zbawienia. Bóg zbawia, kiedy przychodzi, natomiast błogosławi, kiedy jest już obecny¹⁴

⁹ Tamże, s. 365.

¹⁰ Tamże, s. 360-361.

¹¹ K e l l e r, dz. cyt., s. 361.

¹² Tamże, s. 362.

¹³ Tamże, s. 366.

¹⁴ W e s t e r m a n n, dz. cyt., s. 16.

2. SEMANTYKA GRECKA

W greckim przekładzie Starego Testamentu (Septuaginta) pojęcie błogosławieństwa oddaje terminologia: εὐλογεῖν- εὐλογητός- εὐλογία. Słowa εὐλογεῖν- εὐλογία pochodzą od εὖ 'dobrze' i λέγω 'mówię'. Etymologia wskazuje zatem na dwa znaczenia: 1. pięknie przemawiać; 2. dobrze o kimś mówić. Stąd w literaturze greckiej pozabiblijnej występują dalsze znaczenia: chwalić, słać, wielbić, uczcić. Idea błogosławieństwa jest bardzo słabo reprezentowana w klasycznej literaturze greckiej. Szczęście i dobrobyt, jakim bóstwa obdarowują ludzi, wyraża termin ὄλβος. Septuaginta przejmuje wprawdzie greckie słownictwo, lecz nadaje mu nową treść, której podstawą jest słownictwo i pojęcia hebrajskie¹⁵

Ideę błogosławienia w Nowym Testamencie wyraża grupa słów pochodząca od rdzenia εὐλογ-: εὐλλογεῖν- εὐλογία- εὐλογητός. Czasownik εὐλογεῖν występuje 41 razy, przymiotnik εὐλογητός 8 razy, a rzeczownik εὐλογία 16. Treść tych określeń jest kontynuacją semantyki Septuaginty, jaka opiera się na znaczeniu rdzenia *barak*. Tylko w jednym wypadku słowo εὐλογία ma znaczenie świeckie 'piękna mowa' (ironicznie w Rz 16, 18). W modlitwach przed posiłkami i po posiłkach εὐλογία występuje synonimicznie z εὐχαριστία. Obydwa określenia wyrażają dwie podstawowe idee: uwielbienie i dziękczynienie. Różnice pomiędzy nimi występują tylko w akcentach. Εὐλογία kładzie nacisk na uwielbienie, a εὐχαριστία na dziękczynienie. Przymiotnik εὐλογητός jako odpowiednik *baruk* stosowany jest w formułach modlitewnych i ma sens doksologiczny. Obydwa określenia występują zamiennie w słowach ustanowienia Eucharystii¹⁶ Przymiotnik ten w Nowym Testamencie odnosi się tylko Boga jako jego stały przymiot, natomiast ludzi jako błogosławionych określa imiesłów bierny czasu przeszłego dokonanego (*part. perfecti passivi*) εὐλογηθένος, ponieważ człowiek otrzymuje błogosławieństwo od Boga.

¹⁵ Beyer, dz. cyt., s. 752; H. G. Liddell, R. Scott, H. S. Jones, R. McKenzie, *A Greek-English Lexicon*, Oxford 1977⁹ (=Liddel-Scott), s. 720-721.

¹⁶ Liddel-Scott; H. Patsch, EWNT II, 198-201.

II. BŁOGOSŁAWIENSTWO BOGA

Do najbardziej reprezentatywnych ksiąg Starego Testamentu, które mówią o błogosławieniu przez Boga należą: Pięcioksiąg, pisma proroków oraz księgi mądrościowe.

1. PIĘCIOKSIĄG

Słownictwo błogosławieństwa występuje najczęściej w Pięcioksięgu, zwłaszcza w Rdz i Pwt. W prehistorii biblijnej do Abrahama (Rdz 1-11) Bóg błogosławi pierwszych ludzi (Rdz 1, 28), istoty morskie (Rdz 1, 22), po potopie – Noego i jego synów. Błogosławieniu towarzyszy charakterystyczna formuła: „Bądźcie płodni i mnożcie się, i napełniajcie ziemię” Treścią tego błogosławieństwa jest życie, którego Bóg udziela, oraz moc przekazywania życia¹⁷ Błogosławieństwo jest tu po prostu mocą owocowania i ma uniwersalistyczny charakter.

W historii patriarchów (Rdz 12-50) zakres błogosławieństwa zostaje ograniczony. Dotyczy ono rodziny oraz szczepu. Rozpoczynają tę historię dzieje Abrahama, któremu Bóg udziela szczególnego błogosławieństwa (Rdz 12, 2-3):

Uczynię cię ludem wielkim, będę błogosławił tobie i wywyższę imię twoje i staniesz się błogosławieństwem. Będę bowiem błogosławił tym, którzy ciebie będą błogosławić, a będę przeklinał tych, którzy tobie będą złorzeczyć i będą błogosławione w tobie wszystkie ludy ziemi.

Błogosławieństwo to zawiera trzy elementy: 1. moc przekazywania życia; 2. sława; 3. pośrednictwo w przekazywaniu błogosławieństwa ludziom. Również w Syr 44, 22 Abraham jest przedstawiony jako narzędzie błogosławieństwa, jakie za jego pośrednictwem sływa na wszystkie narody (Jr 4,2; Za 8, 13). Warunkiem udziału ludzi w błogosławieństwie Abrahama jest właściwe ustosunkowanie się do niego: „Będę błogosławił tym, którzy ciebie będą błogosławić” (Rdz 12, 3), to znaczy uznają Abrahama i jego potomków za lud Boży (Iz 61, 9; Za 8, 23)¹⁸ Trzeci element tego błogosławieństwa ma więc charakter obietnicy.

¹⁷ S. Ł a c h, *Księga Rodzaju. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz*, Poznań 1962, s. 191.

¹⁸ Tamże, s. 330.

W Rdz 28, 4 przedmiotem błogosławieństwa Izaaka jest ziemia, którą Jakub otrzyma na podstawie obietnicy danej przez Boga Abrahamowi:

Błogosławieństwo [otrzymane przez] Abrahama, da również tobie i twojemu potomstwu, abyś posiadał na własność kraj, w którym przebywasz, a który Bóg oddał niegdyś Abrahamowi (por. Rdz 48, 4).

Motyw błogosławieństwa przenika całą historię patriarchów. Błogosławieństwo, jakiego Bóg udzielił Abrahamowi, trwa, jest obecne w wywodzącym się od niego rodzie i jest przekazywane z pokolenia na pokolenie w formie błogosławienia dziecka przez ojca.

W kolejnych księgach Pięcioksięgu zakres błogosławieństwa zostaje znowu poszerzony na cały naród wybrany. W Wj i Lb idea błogosławienia Izraela przez Boga wyraża Jego zbawcze działanie. Błogosławieństwo zostaje zagwarantowane w kodeksie przymierza Boga z Izraelem (Wj 23, 25).

W Pwt przedmiotem błogosławieństwa nie jest Ziemia Obiecana, lecz utrzymanie i rozwój wszelkich dziedzin życia w ziemi, która już stała się udziałem Izraela (Pwt 7, 13-15; 14, 29; 15, 4. 10. 18; 16, 15; 23, 31; 24, 19; 28, 8. 12; 30, 16). Błogosławieństwo to dotyczy wprawdzie przede wszystkim Izraela, lecz posiada również charakter uniwersalistyczny, nie wyklucza ono innych narodów: „Otrzymasz obfitsze błogosławieństwo niż inne narody” (Pwt 7, 14).

2. LITERATURA PROROCKA I MĄDROŚCIOWA

Idea błogosławieństwa w księgach prorockich schodzi na drugi plan. Rdzeń *barak* nie występuje w ogóle w pismach prorockich przed wygnaniem. Pisma tego okresu interesują zasadniczo dwa aspekty działania Boga: dzieło zbawcze i sąd¹⁹ Słownictwo związane z tym rdzeniem pojawia się dopiero u Deutero-Izajasza (Iz 44, 3; 51, 2), a następnie u Ez 34, 26; Jl 2, 14; Ag 2, 19; Za 8, 13 i Ml 3, 10.

Szczególne znaczenie mają teksty, które zapowiadają przyszłe zbawcze działanie Boga, jakie nie ograniczy się tylko do jednorazowego wybawienia, lecz będzie już zawsze towarzyszyć ludziom²⁰ C. Westermann rozróżnia przy tym teksty zapowiadające zbawienie (*Heilsverheißung*) oraz teksty opi-

¹⁹ G. W e h m e i e r, THWAT I, 371.

²⁰ Tamże.

sujące zbawienie (*Heilsschilderung*)²¹ W obietnicach zapowiedź wybawienia jest zarazem zapowiedzią błogosławieństwa. W ten sposób na przykład zapowiada i opisuje Deutero-Izajasz wybawienie Izraela z niewoli babilońskiej (Iz 54; 55). W tego rodzaju opisach dominuje idea zbawienia, przedstawiana za pomocą języka związanego z pojęciem błogosławieństwa, chociaż samo słowo *brk* występuje tylko w Iz 65, 23²²

Błogosławieństwo w czasach zbawienia przejawia się według opisu Izajasza w panowaniu sprawiedliwości i dobra, w powszechnym pokoju i harmonii nawet w świecie przyrody (aspekt ekologiczny). Pośrednikiem i realizatorem Bożego błogosławieństwa jest Mesjasz (Iz 11, 1. 4-7 9):

I wyrośnie różdżka z pnia Jessego, wypuści się odrośl z jego korzeni [...] rozsądzi biednych sprawiedliwie [...] Sprawiedliwość będzie mu pasem na biodrach [...]. Wtedy wilk zamieszka wraz z barankiem, pantera z kozłeciem leżeć będą, ciele i lew paść się będą spółem [...] Krowa i niedźwiedzica przestawać będą przyjaźnie [...] Zła czynić nie będą ani zgubnie działać.

W podobny sposób opisuje błogosławieństwo, jakiego Bóg udzieli w czasach mesjańskich prorok Micheasz (4, 3b-4):

Będzie wymierzał sprawiedliwość między licznymi ludami [...] Nie podniesie naród przeciw narodowi miecza, ani się więcej sposobić nie będą ku wojnie. Lecz każdy będzie siadywał pod swoją winoroślą i pod swym drzewem figowym. Nie będzie nikogo, kto by niepokoił, bo usta Pana Zastępów przemówiły.

Błogosławieństwo czasów mesjańskich ma charakter uniwersalny, wychodzi wprawdzie „z Syjonu” (Mi 4, 2) i objawia się naprzód w ocalałej „Reszcie Izraela” (Iz 11, 10-16; Mi 4, 6-8), lecz obejmuje wszystkie narody: „Korzeń Jessego stać będzie na znak dla narodów. Do niego ludy przyjdą po radę” (Iz 11, 10).

W pojęciu błogosławieństwa Bożego w koncepcji proroków dominują zatem następujące aspekty: sprawiedliwość, panowanie dobra i powszechny pokój, harmonia w przyrodzie. Najbardziej jednak charakterystyczną cechą błogosławieństwa jest jego dynamiczny charakter. Błogosławieństwo objawia się w działaniu Boga na przestrzeni historii zbawienia²³

W przeciwieństwie do proroków, którzy widzieli błogosławieństwo Boga w jego wielkich zbawczych dziełach w historii narodu wybranego, w pismach

²¹ *Das Heilswort bei Deuterojesaja*, EvTh 24(1964), s. 355-377

²² W e s t e r m a n n, dz. cyt., s. 37.

²³ W e h m e i e r, THWAT I, 371.

mądrościowych błogosławieństwo realizuje się raczej w regularnych czynnościach życia codziennego, dotyczy konkretnego człowieka, obejmuje jego dom, gospodarstwo, środowisko²⁴

Błogosławieństwo objawia się więc w posiadaniu potomstwa (Ps 112, 2; 128, 3-4; Job 42, 13), majątku (Ps 112, 3; Prz 10, 22; 24, 25; 28, 20), ziemi (Ps 37, 22) i licznych bydła (Job 42, 12), w pamięci o prawych (Prz 10, 7) oraz w darze mądrości (Syr 4, 12-13).

3. BŁOGOSŁAWIENIE LUDZI

Najstarszym i podstawowym *Sitz im Leben* pojęcia błogosławieństwa jest życie domowe, rodzina. W rodzinach wytworzył się naprzód zwyczaj błogosławienia przez ojców dzieci z okazji zawierania małżeństwa (Rdz 24, 60; Tb 7, 13), przed podróżą (Rdz 28, 6; 32, 1) i w obliczu śmierci (Rdz 27; 49)²⁵

Pierwotnie uważano, że w transmisji błogosławieństwa pośredniczą wybrane osoby jak na przykład Abraham. Kontakt z nimi oraz przyjazne ich przyjęcie przynosi błogosławieństwo (Rdz 26, 24; 30, 27-30; 39, 5). W ten sposób partycypuje się w owocach błogosławieństw tego, który jest jego nosicielem. Ten rodzaj błogosławieństwa nie łączy się jeszcze z żadnymi symbolicznymi czynnościami ani też ze słowami.

Za pośrednictwem słów udziela błogosławieństwa Melchizedek Abrahamowi (Rdz 14, 19), Mojżesz dwunastu pokoleniom Izraela podczas mowy pożegnalnej (Pwt 33), Jozue (Joz 14, 13; 22, 6-7). Błogosławiają następnie królowie, których uważano za przekazicieli Bożego błogosławieństwa.

Właściwym środowiskiem błogosławieństwa jest liturgia i modlitwa. Formy kultowe odnawiały świadomość Izraela, że jest nosicielem błogosławieństwa Bożego. Modlitwy wyrażają pragnienie i prośbę skierowaną do Boga o błogosławieństwo. Szczególnym świadectwem są tu psalmy i pieśni. H. W. Beyer przypuszcza, że właśnie w liturgii należy szukać genezy pojęcia błogosławieństwa. Izraelita był mocno przekonany o tym, że „substancję” błogosławieństwa przekazuje się za pośrednictwem słów i czynności wykonywanych przez odpowiednie osoby²⁶ Dawid błogosławi lud „w Imieniu

²⁴ Tamże.

²⁵ S c h a r b e r t, dz. cyt., s. 837.

²⁶ TWNT II, 755; W e s t e r m a n n, dz. cyt., s. 38-40.

Pana Zastępów” na zakończenie liturgii ofiary, złożonej po przeniesieniu Arki Przymierza do Jerozolimy (2 Sm 6, 18). Salomon udziela błogosławieństwa na rozpoczęcie i na zakończenie uroczystości poświęcenia świątyni (1 Krl 8, 14-15. 54-61).

Poza kultem, w życiu codziennym ojcowie błogosławili swoje dzieci (Rdz 49, 25-26). Formuł błogosławieństwa używano przy powitaniu i pożegnaniu (1 Sm 15, 13; 2 Sm 19, 40), przy narodzeniu dziecka (Rt 4, 14), z okazji zawarcia małżeństwa (Rdz 24, 60).

Szczególne znaczenie miało błogosławieństwo udzielane przez ojca pierworodnemu synowi. Przykładem może tu być błogosławieństwo, jakie Jakub podstępnie wyłudził od swego ojca Izaaka (Rdz 27, 33-38):

Niech ci Bóg uzycza rosy z niebios i żyzności ziemi, obfitości zboża i moszczu winnego. Niechaj ci służą ludy i niech ci pokłon oddają narody. Bądź panem twoich braci i niech ci pokłon oddają synowie twojej matki. Każdy, kto będzie ci złorzeczył, niech będzie przeklęty. Każdy, kto będzie ci błogosławił, niech będzie błogosławiony.

W błogosławieństwie Izaaka zauważa się następujące aspekty: 1. błogosławieństwo polega na przekazaniu sił witalnych, jakie nie dotyczą otrzymującego błogosławieństwo, lecz jego posiadania; 2. ojciec może udzielić tylko jednego błogosławieństwa (Rdz 27, 33-38); pogląd ten uległ jednak później zmianie, Jakub błogosławi jednakowo swoich dwunastu synów (Rdz 49); 3. ojciec udziela błogosławieństwa w formie testamentu w obliczu śmierci; 4. błogosławieństwo związane jest z określonym rytuałem (Rdz 27, 18-27); 5. błogosławieństwo działa w sposób nieodwołalny i bezwarunkowy (Rdz 27, 37); 6. właściwym podmiotem błogosławienia jest Bóg (Rdz 27, 27b-28a)²⁷

Chociaż każdy mógł błogosławić, to jednak z czasem czynność ta staje się przywilejem kapłanów i lewitów (Kpł 9, 22; Pwt 10, 8; 21, 5 1 Krn 23, 13). Ustaloną formułę kapłańskiego błogosławienia, zwaną „aaronickim błogosławieństwem” prezentuje Księga Liczb (6, 23-27):

Tak oto macie błogosławić Izraelitom. Powiecie im: „Niech cię Pan błogosławi i strzeże. Niech Pan rozpromieni swe oblicze nad tobą, niech cię obdarzy swą łaską. Niech zwróci ku tobie swoje oblicze i niech cię obdarzy pokojem” Tak będą wzywać mego imienia nad Izraelem, a ja będę im błogosławił.

Formuła ta zawiera cztery elementy: 1. podmiotem błogosławieństwa udzielanego przez kapłana jest Bóg, który przez niego działa; 2. akt błogo-

²⁷ Wbrew C. Westermannowi (dz. cyt., s. 57), który twierdzi, że błogosławieństwo Izaaka nie wspomina o Bogu i wobec tego ma charakter przedkultowy.

sławienia tworzą dwa elementy: słowo i czynność (znak); 3. przedmiotem błogosławieństwa jest życzenie, aby Bóg okazał życzliwość osobie błogosławionej; 4. miejscem błogosławienia jest zakończenie obrzędów liturgicznych; błogosławieństwo powinno towarzyszyć uczestnikom liturgii w ich życiu codziennym, a więc również poza liturgia²⁸

Do instytucji kapłańskiego błogosławienia nawiązują psalmy²⁹ Mówią one o błogosławieniu przez kapłana wspólnoty (Ps 115, 14-15; 118, 26; 129, 8; 134, 3) lub poszczególnych osób (Ps 91; 121). Psalmi podkreślają również, że zasadniczym podmiotem błogosławieństwa jest zawsze Bóg (Ps 115, 15-16; 121, 2; 128; 134, 3).

Najczęściej towarzyszące błogosławieniu gesty to wkładanie lub wzniesienie rąk czy dotknięcie. Symbolizowały one kontakt fizyczny pomiędzy udzielającym i przyjmującym błogosławieństwo (Rdz 48, 14; Kpł 9, 22). Szczególne znaczenie miało błogosławienie w świętym miejscu (Wj 29, 24; Ps 118, 26)³⁰

Oryginalnym aspektem jest błogosławienie Boga przez ludzi. Błogosławieństwo wyraża tu uwielbienie i dziękczynienie³¹ Formuły błogosławienia Boga mają ustaloną syntaksę:

Baruk – imię Boga lub jego przymiot – *który* – zdanie uzasadniające.

Na przykład: „Błogosławiony – Pan – który – okazał mi przedziwne swoje miłosierdzie” (Ps 31, 22).

Tego rodzaju formuły uwielbienia były stosowane podczas modlitw przed i po posiłkach oraz wypowiedane spontanicznie, gdy doświadczono Bożej pomocy (Rdz 24, 27; 1 Sm 25, 32. 39; 1 Krl 1, 48). Czasem wypowiedają je świadkowie wydarzeń (Wj 18, 10 Rt 4, 14). Były one zasadniczym tematem modlitw, psalmów i pieśni. Charakterystyczne jest tu użycie słowa *błogosławiony* w znaczeniu przymiotnikowym: Bóg jest błogosławiony, jest to jego stały przymiot. Człowiek tylko wypowiada błogosławieństwo, wyrażające chwałę Boga, lecz nie może Bogu przysporzyć chwały. Ostatecznie tylko Bóg może siebie autentycznie uwielbić. Stąd z punktu widzenia seman-

²⁸ W e s t e r m a n n, dz. cyt., s. 46.

²⁹ S. M o w i n c k e l, *Psalmenstudien*, vol. I/3, Amsterdam 1961², s. 33-57.

³⁰ L. S t a c h o w i a k, *Błogosławieństwo*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. II, Lublin 1976, kol. 683.

³¹ W. S. T o w n e r, „Blessed be Yhwh” and „Blessed art Thou Jhwh”: *The Modulation of a Biblical Formula*, CBQ 30(1968), s. 386-399.

tyki biblijnej bezsensowne są tłumaczenia: „Niech będzie Bóg błogosławiony” lub: „Niech będzie Bóg uwielbiony” Bóg ani nie będzie, ani też nie był błogosławiony, On zawsze jest błogosławiony. Natomiast Stary Testament zna formułę: „Niech Imię Pana będzie błogosławione” (Ps 112, 2).

4. ETYCZNE ASPEKTY BŁOGOSŁAWIENSTWA

Błogosławieństwo ma również aspekty etyczne, nie działa ono magicznie, lecz jego skuteczność zależy od postawy człowieka, od posłuszeństwa Bogu i jego Prawu (Pwt 28, 1-2):

Uważajcie! Ofiaruję wam dzisiaj błogosławieństwo i przekleństwo. Błogosławieństwo, jeśli słuchać będziecie przykazań Jahwe, waszego Boga, jakie wam dziś zaleciłem, a przekleństwo, jeśli nie będziecie słuchać przykazań Jahwe, Boga waszego, i zejdziecie z drogi, jaką wam dziś wskazałem, idąc z cudzymi bogami, których nie znacie.

Jest to sumaryczne przedstawienie błogosławieństw i przekleństw, w zależności od przestrzegania lub lekceważenia Prawa. Jest to zarazem wspaniała introdukcja do Kodeksu³² Do tych myśli często powraca Księga Powtórzonego Prawa (Pwt 7, 12-13; 11, 26-30; 14, 29; 15, 10. 18; 23, 21; 27, 9-28, 68; 30). Na relacje pomiędzy świętością osobistą a błogosławieństwem wskazuje Ps 5, 13: „Bo Ty, Panie będziesz błogosławił sprawiedliwemu: otoczysz go łaską jak tarczą”

Sprawiedliwy w pojęciu biblijnym to człowiek święty, pobożny, wypełniający w życiu nakazy Boga. Człowiekowi sprawiedliwemu Bóg błogosławi, czyli daje mu moc życiową i jakby tarczą otacza go swoją życzliwością³³ Bardziej szczegółowo określa przymioty etyczne osoby przyjmującej błogosławieństwo Ps 24, 4-5:

Kto ma nieskalane ręce i czyste serce, kto nie podniósł swej duszy ku temu, co czcze i nie składał przysięgi oszukańczej, ten otrzyma błogosławieństwo od Pana.

Pierwsze dwa przymioty dotyczą nienagannego postępowania i wewnętrznego usposobienia, wolności od tego, co jest złem etycznym. Zwrot „czyste serce” ma w Starym Testamencie również znaczenie metaforyczne: sumienie.

³² S. Ł a c h, *Księga Powtórzonego Prawa. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz – Ekskursy*, Poznań 1971, s. 169.

³³ S. Ł a c h, J. Ł a c h, *Księga Psalmów. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz – Ekskursy*, Poznań 1990, s. 116.

Dwa kolejne postulaty moralne dotyczą „podnoszenia duszy ku temu, co czcze” i składania oszukańczej przysięgi. W pierwszym wypadku zdaniem współczesnych egzegetów chodzi o kult bożków³⁴

Kolejnym ważym przymiotem osoby ubiegającej się o błogosławieństwo Boga jest bojaźń Boża: „Błogosławiony będzie mąż, który boi się Pana” (Ps 128, 4).

*

W wyniku badań nad ideą błogosławieństwa w Starym Testamencie należy stwierdzić, że przenika ona głęboko całą teologię ksiąg Starego Testamentu, chociaż w różnej mierze, a jej treść ulegała rozwojowi i z czasem błogosławieństwo otrzymuje zinstytucjonalizowaną formę. Stary Testament mówi o błogosławieniu przez Boga i ludzi, lecz w każdym wypadku głównym działającym jest zawsze Bóg. Istotę błogosławieństwa można określić najogólniej jako życzliwość Boga, Jego gotowość do pomagania człowiekowi i obdarowania go obfitymi darami. Błogosławieństwo nie jest czynnością o charakterze magicznym, nie polega na magicznym przekazywaniu siły. Jest natomiast uzależnione od postaw etycznych.

DIE SEGNUMG IM ALTEN TESTAMENT

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die grundlegende Terminologie der Segnung (1) im Alten Testament bestimmen die hebräischen Worte *barak-baraka*. Das Verb *barak* besitzt ein breites Panorama von Bedeutungen: 1) begrüßen oder sich verabschieden, Glück wünschen, danken oder jemanden mit Dankbarkeit würdigen; 2) danken, loben; 3) Leben, Glück, Erfolg vermitteln. Die griechische Semantik der Segnung wird von den Worten εὐλογεῖν- εὐλογητός- εὐλογία wiedergegeben, die dieselbe Bedeutung besitzt wie ihre hebräischen Entsprechungen.

Die Segnung der Menschen durch Gott (2) wird meistens im Pentateuch, in den Schriften der Propheten und der Weisheitsliteratur erwähnt. In der biblischen Vorgeschichte bis Abraham bildet das Leben, das Er schenkt, sowie die Kraft zur Weitergabe dieses Lebens den Inhalt der göttlichen Segnung. In den prophetischen Büchern ist der Gedanke des Segens mit der Verheißung des Heils verbunden. Vermittelt und verwirklicht wird der göttliche Segen durch den Messias. Im prophetischen Verständnis der göttlichen Segnung dominieren Gerechtigkeit, die Herrschaft des Guten und allgemeiner Frieden sowie Harmonie in der Natur.

³⁴ Tamze, s. 182-183.

Der Begriff der Segnung durch Menschen (3) stammt aus dem Familienleben. Besondere Bedeutung besaß der Segen des Vater für seinen erstgeborenen Sohn. Obwohl eigentlich jeder segnen konnte, ist diese Tätigkeit dennoch mit der Zeit zum Privileg der Priester und Leviten geworden. Die den Segen begleitenden Gesten symbolisierten den physischen Kontakt zwischen dem Segnenden und dem Gesegneten.

Der Segen besitzt auch ethische Aspekte (4): er wirkt nicht magisch, sondern seine Wirksamkeit hängt von der Haltung des Menschen ab, von seinem Gehorsam gegenüber Gott und Seinem Gesetz. Die Bedingungen, um von Gott gesegnet zu werden, sind Gerechtigkeit, Gottesfurcht, untadeliges Verhalten und ein reines Herz.

Aus dem Polnischen übersetzt von Herbert Ulrich